

Ohlédnutí za sympoziem MÉDIA-PERFORMANCE 3: PAMĚŤ

Ve dnech 13. 10.–15. 10. 2011 se v Domě umění města Brna a 4AM – Galerii architektury uskutečnilo česko-německé sympozium MÉDIA-PERFORMANCE 3: PAMĚŤ. Sympozium bylo rozděleno do tří tematických okruhů a každému tématu patřil jeden den. Denní bloky pak propojoval společný teoretický koncept: Michel Foucault, Henri Bergson a Frances Yates. Mimo odborné přednášky dostaly prostor i performance, projekce dokumentů a workshopy.

Letos se uskutečnil již třetí ročník symposia MÉDIA-PERFORMANCE. První ročník na téma „Fusion of Imaginary Spaces/Fúze imaginárních prostorů“ se konal v Praze roku 2005 z iniciativy Jany Horákové a za pomoci pracovníků Goethe-Institutu. Právě tehdy se Jana Horáková potkala s Barbarou Büscher, hostem symposia, se kterou pak spolupracovala na přípravě dalších ročníků: Druhý ročník s podtitulem „Ephemerality/Efemérní“ se konal v roce 2007 v Domě pánů z Kunštátu v Brně. Dalšího ročníku, tentokrát na téma *média a paměť*, se akce dočkala i roku 2011. A už teď, kdy jsou informace návštěvníků symposia zakódovány v sekci krátkodobé paměti a věřím, že zdaleka nesublímují v zapomnění, je jisté téma ročníku 2012, a tím je GESTO.

Původní myšlenka zaměření symposia byla vytvořit platformu pro setkání teoretiků a umělců zaměřených na umění nových médií a zároveň zajistit způsob, jak v koncentrované podobě nabídnout studentům nových médií sérii příspěvků na společné téma. Tím zůstává sféra prolínání performančního umění a umění nových médií. Sféra, ve které se setkává imaginární prostor scény s virtuálním prostorem nových médií¹.

Média a PAMĚŤ

Na začátku podzimního semestru roku 2011 jsme tedy nejen my, studenti oboru teorie interaktivních médií, dostali příležitost vnořit se do aktuálně diskutované problematiky několika zajímavých témat našeho studijního oboru. Těmi byly: mediální paměť, reprodukovatelnost a reenactments².

Obsah třetího ročníku definuje organizátorka akce, docentka [Jana Horáková](#), garantka oboru teorie interaktivních médií (TIM) na Ústavu hudebních věd Filozofické fakulty Masarykovy univerzity takto:

„V rámci symposia MEDIA-PERFORMANCE 3 se chceme zaměřit na mediální transformace performančních umění. Uchovávání a nahrávání efemérní umělecké tvorby otevírá například otázky vztahu mezi divákem a očitým svědkem a o povaze mediálních stop. Tato otázka je implicitně

1 Z programu k 1. ročníku symposia

2 Reenactment: inscenování/předvádění akce, která se stala v minulosti.

nebo explicitně přítomná v každém textu věnovaném performančnímu umění (od hudby, divadla a tance po současné interdisciplinární formy performančního umění, novou hudbu, nový tanec). [...] Paměť a vzpomínání jsou klíčovými pojmy tohoto diskursu, který chceme během sympozia představit. Užíváme je jako rozhraní/místo přístupu k debatě o vztahu médií a performance.“

V následujících odstavcích si představíme, jak byl záměr realizován.

Den první: paměť a performance

Příjemného podzimního odpoledne dne začal v sále Domu umění první cyklus přednášek. Několik desítek posluchačů, tedy odborná veřejnost a studenti TIM, se pokusilo přepnout na anglické a ještě k tomu kritické myšlení. Sluneční paprsky, do místnosti pronikající skrze prosklenou střechu Domu umění, dodávaly přednáškám punc důležitosti a zároveň familiárnosti.

Debata se týkala vztahu mezi živými událostmi minulosti (tzv. živého umění) a jejich dokumentací, chápaných jako médium uchovávající v našem vědomí informace, stopa a záznamy o těchto živých akcích³. Klíčovým textem sympozia byla publikace Michela Foucaulta *Archeologie vědění*, (1969), kde autor zpochybňuje tradiční metody historiografie, které nám konstituují představy o dějinách. Foucault archiv nechápe jako sbírku dokumentů a artefaktů strádajících naší minulost či instituci konzervující důkazy společenské identity. Ve foucaultovském smyslu je archiv artikulován jako cosi minulého, co ale nebylo vyčerpáno, respektive co může být vykládáno dle požadavků současného diskursu. Reenactments proto bezezbytu plní funkci takového archívu. Užívá akcí/performancí ve jménu jejich nadčasovosti a aktuálnosti, přičemž aktuální jsou díky tomu, že se jejich obsah, který nepřekračuje paradigma diskursu, aktualizuje.

Možnost a nemožnost reprodukce

V současnosti znovuobjevujeme a snažíme se připomínat i archivovat performance z 60. a 70. let. Vznikají tak jakési archívy, institucionalizované události a kontextualizace. To významně posouvá i kritické uvažování o performativním umění, jeho přenositelnosti časem, protože to, budeme-li důslední v interpretaci teorií, popírá samu podstatu performance, tedy akce vázané na konkrétní místo a konkrétní čas.

Přednáškový cyklus zahájila Barbara Büscher, profesorka mediálních studií a intermediality na Vysoké škole hudby a divadla Felixe Mendelssohna Bartholdyho v Lipsku. Hlavním tématem jejího odborného zájmu je právě performativní umění a jeho archivace. Stopy performancí prošly podle Büscher mediální transformaci, jejichž technické, estetické a diskurzivní okolnosti je třeba brát v potaz. Tuto transformaci demonstrovala Büscher ve své přednášce na několika nedávných výstavách a performancích (např. [MOVE.Choreographing You](#), [Art Lies and Videotape](#), [Marina](#)

3 Z e-mailové korespondence s J.Horákovou.

[Abramovic Seven Easy Peaces](#)).

S reprodukováním děl se neodmyslitelně pojí aura Waltera Benjamina, jakožto kvalita, která v reprodukci nenávratně mizí. Tento koncept aplikuje Jana Horáková, druhá přednášející, na mediální a umělecká díla vytvořená až ve věku digitálních médií. Ačkoli v tomto případě se rozdíl mezi originálem a reprodukcí vytrácí, Horáková vychází z argumentu, že v této situaci je aura přítomná a stává se novou kreativní praxí. Příkladem auratické zkušenosti má být video Michaela Bielického *Crossing: The Last Passage of Walter Benjamin* (2000) jako mediální dílo „*poukazující k auratické zkušenosti opakovaných akcí (reenactments), ke kultu vzpomínání, v němž se aura ukryla.*“⁴

Tématem dalšího příspěvku byl výzkum *Performing memory*, kde dvě mladé performerky, Julie Kläring a Andrea Salzmann, sledovaly interpretace významných děl, které se stávají kanonickými a konstituují se skrze ně historie. Problém ale tkví v tom, že původní myšlenky jsou dle autorek mediálně pokrouceny. Jako modelový příklad představily Kläring a Salzmann výzkum dokumentů performance [Giny Pane](#).

Pozdě na reprodukci

Právě vhod po teoretickém úvodu předvedly mladé performerky [Kläring a Salzmann](#) působivou performance „[37 years – too late](#)“, která sklízí nebývalý úspěch díky své výpovědní hodnotě a reflexi situace mediální reprezentace. Kläring a Salzmann jednak popírají možnost reprodukce/reenactmentu performance Paneové(1973), zároveň útočí na mediální interpretaci, jež z performance podle jejich tvrzení udělala chlípny pokus o bodyart, z Pane pouhé tělo a naprosto pominula veškeré feministické konotace akce.

Performance měla formu přednášky a pokoušela se prezentovat pohnutky a prožitky Giny Pane ve třech možných fázích: “The Conditioning”, “The Contraction” and “The Rejection”.

Den druhý: Umění paměti

Téma druhého dne sympozia odkazuje k titulu slavné publikace *The Art of Memory* od Frances A. Yatese z roku 1966. Jeho přístup k tématu paměti v kontextu teorie médií spočívá ve zkoumání nových médií jako mnemotechnických pomůcek, extenzí paměti. Yates tím přispěl k nové vlně zájmu o technologické opory paměti, známé z dob před rozšířením knihtisku⁵.

Nikoliv náhodou se tedy v pátek, druhý den sympozia, hned dvě ze čtyř přednášek věnovaly knize jako médiu.

Text umístěný na stránce, v řádcích, lineárně, v našem případě zleva doprava, se nám dnes jeví jako naprosto přirozená, jediná možná forma zápisu.. Ulrich Johannes Schneider, historik vědění a odborník na dílo Michaela Foucaulta, však ve svém příspěvku připomíná, že tomu tak ale nebylo

4 Program SYMPOZIA.

5 Z e-mailové korespondence s J.Horákovou.

vždycky. Od 15. století, kdy byl objeven knihtisk, se rozložení písma, vizualita stránky stala estetickou výzvou. Schneider se proto zaměřil na počátky tisku a představil i jiné, alternativní příklady sazby, které se však pro čtení textu neosvědčily.

Další přednášející, [Zuzana Husárová](#) se věnuje experimentování s jazykem, médií a interaktivitou.

Na sympoziu MÉDIA-PERFORMANCE 3: PAMĚŤ představila experimentální dílo [Sentences Roberta Greniera](#). Poetické dílo vyšlo poprvé v roce 1978 a přelomové je díky své nekonvenční formě: je tištěné na nsvázaných kartičkách, které jsou na sebe poskládány v krabičce ve tvaru ptáka, což může být dle Husárové metaforou svobody, neboť svobodné je dílo v množství signifikací, které čtenář fragmentálnímu textu přiděluje.

Petr Šourek z [Centra audiovizuálních studií FAMU](#) rozšířil ve svém příspěvku *McLuhanova smyslová rozšíření - extenze nebo také protézy* o další „starou dobrou“ extenzi paměti: písmo.

Paměť však podle něj sehrává dvojí roli: jak roli rozšířeného, tak roli rozšiřujícího, protože ona sama je extenzí mluvené řeči.

Divadlo paměti

V poslední době jsou znovu aktuální divadla paměti 16. a 17. století. Peter Matussek přirovnává práci informačních designérů a umělců, tedy strategické inscenování dat, ke středověké kultuře paměti, slovy autora přednášky „deprivované počátkem věku tisku“.

Umění paměti poukazuje podle Matusseka až k tradici starověkého Řecka a k renesančnímu konceptu divadel paměti. Matussek zmiňuje divadlo paměti [Giulia Camilla](#) (1480–1544) a [Roberta Fludda](#) (1574–1637). Vychází přitom z již zmíněné práce *The Art of Memory* Francese Yatese.

Schopnost umění paměti je podle Matusseka dědictvím starých Řeků a jde o techniku otiskování míst a obrazů do mysli podobně, jako to dělá například médium fotografie.

Den třetí: Mechanismy vzpomínání a zapomínání

Po dvou dnech přednášek přišel sobotní program se dvěma workshopy – k nim později.

Přednášky konané v Galerii architektury na Starobrněnské ulici se věnovaly konkrétním příkladům uměleckých projektů, které tematizují náš vztah k minulosti (osobní i kolektivní paměť). Zde zmíněný pojem mechanismus by měl asociovat pohyb při vzpomínání a zapomínání a zároveň paměť jako vědomý proces, nikoli jako stabilní médium⁶.

Christie Rahn prezentovala ve svém příspěvku dílo [Lutze Dammbecka](#). Známé jsou především jeho performance [Mediencollagen](#) (mediální koláže) z 80. let, ve kterých Dammbeck kombinuje mediální formy vyjádření – obraz, zvuk, text. Analýzou výrazných motivů v jeho tvorbě Rahn odkrývá rozpory paměťových figur tvořených německými ideologiemi.

Stovky let provokující, okázalé, avšak stále nevyčerpané a atraktivní je téma technika versus

⁶ Z e-mailové korespondence s J.Horákovou.

společnost. V rámci sympozia je prezentoval performer Francis Hunger. Zaměřil se především na třetí průmyslovou revoluci. [Jeho díla](#) směřují k historii východní a západní Evropy minulého století nebo, jak říká, k „formaci Fordismu“.

[Netoschka Nezvanova](#) je imaginární osobnost, pseudonymní internetová identita anonymního tvůrce, který prováděl softwarové experimenty na globální elektronické síti během let 1999 až 2003. Mediální umělec [Manuel Schlasming](#) představil probíhající výzkum a dokumentaci tvorby Netoschky Nezvanovy s názvem *Kontinuum $N+N-2$ nebo 3 věci, které o ní vím*.

Workshopy sympozia, aneb teorie v praxi

Manuel Schlasming vedl i jeden ze zmíněných workshopů, který se taktéž týkal pseudonymní internetové identity: *Naslouchání datům*. Cílem bylo aranžovat hlasy účastníků multitrackového/cut-up⁷ hudebního díla, složeného náhodným výběrem fragmentů mailinglistů a hypertextových manifestů raného World Wide Webu.

[Workshop Standuino](#) Václava Pelouška a Ondřeje Mertvy *Standuino* navázalo na workshop, který se konal na festivalu [Multiplace 2011](#). Standuino je klon populární platformy [Arduino](#) a je určeno nadšencům pro tvorbu audia/videoa/midi. V dílně kutilského rázu se tak díky technologii každý mohl stát technickým géniem, pro kterého neexistuje nic, co by si nezkonstruoval. Věřte mi, že to byl výsostný pocit dokazující, nakolik je médium onou macluhanovskou extenzí, která nám dovoluje víc, než dokážeme sami, bez technologie.

Krom dvou zmíněných sobotních programů se každý z předešlých večerů promítal dokument. Ve čtvrtek to byl projekt skupiny [Handa Gote Pan Roman](#) je sestřihem záběrů náhodně nalezeného domácího videa neznámého autora. Projekci dotvářela živá hudba a na základě interakce v divákově mysli vznikal pocit živé reminiscence na akce [bytové kultury](#) 80.let⁸. A tak si účastník sympozia, po třídním programu o nemožnosti (nebo alespoň neobjektivnosti přenosu výpovědní hodnoty a atmosféry akce inscenované „tady a teď“) jen těžko pokouší autenticky představit dobu před třiceti lety. První den sympozia se ale ještě ochotně nechal unášet dynamických střihem 8mm pásky a hudbou na elektrické nástroje.

V dokumentu [Alda](#) Věry Čákanyové, jenž byl promítán v pátek, se, pro symposium ojedinele, nediskutovalo o paměti mediální, nýbrž individuální. Film vyprávěl příběh paní O., která je postižena Alzheimerovou chorobou.

Závěrem: co je to mediální paměť?

Shrneme-li vše, co na sympoziu padlo, a co by mělo zůstat v paměti jeho účastníků (nebo alespoň

⁷ Cut-up technika: souvislý text (nebo mediální stopa) je rozstřihán a kombinován do nových celků.

⁸ *Program sympozia*. Brno: Dům umění města Brna, 2011.

v paměti médií referujících o této akci), dojdeme k následujícímu:

Yates v úvodu knihy *The Art of Memory* připomíná, že paměť je um, který objevili staří Řekové.

A jali se jej rétorikou zdokonalovat. Paměť tedy podle něj není vrozenou vlastností člověka. Henri Bergson zase vymezuje paměť vůči hmotě, která má být agregátem obrazů. Obraz v jeho pojetí pak leží na půli cesty mezi věcí a reprezentací. A konečně paměť vnímaná jako mezisekce hmoty a mysli, což nápadně připomíná strukturalistický (sémiotický) model symbolického systému.

Symposium MÉDIA-PERFORMANCE 3: PAMĚŤ otevřelo důležitou otázkou: Mohou si nová média akce performativního umění „pamatovat“, nebo je vůbec nutné je archivovat? V tomto případě totiž schází vlastní interpretace (referent), mezistupeň mezi akcí a zapsáním do média, protože právě tento mezistupeň je doménou paměti jako umění, jenž existuje už od antiky.

Letošní symposium poskytlo několik náhledů na to, co z performativního umění lze reprodukovat a co už ne. Představilo možné odpovědi, a samozřejmě otevřelo i řadu otázek k dalšímu objevování.

Použitá literatura:

FOUCAULT, Michel: *The archaeology of knowledge and the discourse on language*. New York : Pantheon Books, 1982.

BERGSON, Henri: *Hmota a paměť: esej o vztahu těla k duchu*. Praha : Oikoymenh, 2003.

YATES, Frances A.: *The Art of Memory*. London : Pimlico, 2001.

HORÁKOVÁ, Jana – BÜSCHER, Barbara: *Imaginary Spaces: Raum/Prostor – Medien/Média – Performance/Performance*. Praha: KLP, 2008.

ERLL, Astrid – NÜNNING, Ansgar (ed.): *Media and cultural Memory*. Berlin; New York: De Gruyter, c2008.

Program sympozia. Brno: Dům umění města Brna, 2011.